Kulturernas uppkomst enligt Toynbee

HISTORIEN, med dess ström av händelser och handlingar, dess påverkningar från folk till folk och från tid till tid, förstås hos Toynbee till bestämda grepp utan som ett slags övermänskliga enheter, förutsättes i Toynbees redogörelse. De saknar uppgifter som för honom ter sig som bekräftelser på en fastslagen sanning blir för läsaren därför endast illustrationer till en tvivelaktig tes.

Saken blir klarare om vi stannar vid Toynbees framställning av kulturernas uppkomst. Han berör först vissa försök att lösa detta problem. Med all rätt utdömer han de teorier som velat finna förklaringen i rasen, respektive i den för mänsklig odling lätt tillgängliga omgivningen. Genom att ge intrycket av att dessa orimliga hypoteser är de enda som framlagts underlättar han godtagandet av den egna tankegången, ett — säkerligen omedvetet — knep som ofta återkommer hos Toynbee, vilken nästan aldrig polemiserar annat än mot gångar. Den närliggande och vill av de flesta godtagna tumkegång som utvecklats t. ex. av den amerikanske antropologen Boas blir alls icke omnämnd. Enligt Boas är det absurt att tänka sig ett kulturellt framåtskridande (naturligtvis är det här ej fråga om kultur i Toynbees speciella mening) som resultatet av en bestämd faktor; det är fråga om ett samspel mellan läge, klimat, allmän kapacitet hos en grupp eller ett folk, insatser av speciellt intelligenta personer och rent tillfälliga sammanträffanden —, och något bestämt och generellt kan härom icke utsägas.

Toynbee kommer däremot, ledd på spåren av några ord ur Goethes "Faust", till slutsatsen att lösenordet för kulturernas uppkomst är "challenge and response"; utmaning och svar. Den delvis rent religiöst-mystiska motivering för denna uppfattning som Toynbee ger skall här förbigås. Vad han i sitt mera världsliga resonemang menar är i första runmet att den anträngning som kulturskapandet innebär presteras vid ett visst motstånd, vid vissa svårigheter. I ett avsnitt ger han en rad exempel som tyder på att det är i de för mänsklig bebyggelse minst lämpade miljöerna som kulturerna uppstått; naturen har kastat handsken, och människorna har tagit upp den. Då man genom denna fantastiska tankegång blivit beredd att godta allt som är något mindre fantastiskt, kommer en rad exempel på den riktiga lösningen: det är då omgivningens motstånd *är* lagom stort, då det varken är för lätt eller för svårt att segra som kulturerna uppstår. Flera av de "bevis" som ges på denna sats visar att det är besvärligt att pressa in fakta även i så allmänna resonemang. Den "olidliga" skandinaviska kulturen blomstrade, skriver Toynbee, främst på Island; i Skandinavien var det, på grund av klimat och jordmån, för lätt att leva, på Grönland var det för svårt. Invandrarna i Amerika lyckades bäst i Nya England; i Södern var klimatet för bra, i Kanada var det för dåligt. I exempelsamlingen som framlagts under tiden, väl att märka, inte blott gammalt och nytt, utan stort och smått. Godtyckligheten är stundom härresande. Att Newfoundland för några år sedan på grund av tillfälliga ekonomiska svårigheter tvangs att bli kronkoloni — i stället för dominion — åberopas som bevis på Kanadas olämplighet. Men att Skandinavien numera väl får anses stå på samma kulturella nivå som Island är ett faktum utan betydelse; relationerna mellan dessa länder är nämligen av vikt blott för det skede då det fanns ansatser till en skandinavisk "kultur".

Denna livgivande "utmaning" genom omgivningen är blott en variant av en universell regel. Stimulans till kulturskapande nås också genom andra svårigheter. Ett förlorat slag eller ett förlorat krig är ett exempel. Kartagos nederlag eggade till allt större ansträngningar och aktioner innan staden gick under; Österrike besegrades fyra gånger av Napoleon, men till slut vann det, stimulerat av motgångarna, en avgörande seger. Förföljelser och svårigheter har givit vissa människor och folk (judarna) ökad kraft — ett exempel på samma lag som gör att blinda får fin känsel och att halta män ofta blir smeder.

Om man — med bortseende från svagheter i detaljer — tar upp hela detta Toynbees resonemang till analys, bör det kanske först kongstateras att Toynbee än en gång startar med en självklarhet. Kultur kan inte tänkas utan ett motstånd att övervinna. Olikhet innebär förändring av omvärlden på ett sätt som för odlaren ter sig som en förbättring. Men ur detta kan i och för sig inga slutsatser dras; kulturprestationer likaväl som andra livsyttringar är alltid ansträngningar — ett slags segrar; att förderskull påstå att den besegrade är segerns orsak är lika meningslöst som att förklara att trädet är orsaken till att en skogsarbetare hugger ned det.

Från platthetens att kultur innebär övervinnande av motstånd och meningslösheten att motståndet alltså är kulturens grund kommer Toynbee emellertid fram till något vida mera bestämt och konstigt. Kulturerna, eller rättare sagt de mänskliga prestationerna, skulle i sammanhänga med en given grad av yttre motstånd — inte för stort och inte för litet —, utan precis lagom. Men vilket motstånd är lagom? Här är man framme vid ett cirkelbevis (från oriktig utgångspunkt): det motstånd är lagom som framkallar vederbörande prestation. För att ge ett skein av realitet åt denna tankegång gäller det blott att ge en del praktiska exempel på att "lagom" faktiskt ligger mellan vissa ytterligheter, och det är sannerligen inte svårt — allra minst om man är tillräckligt generös mot sig själv för att anlita *sådana* exempel som de från Norden hämtade.

Då Toynbee talar om förlorade krig, förföljelser osv. som stimulanser och räknar upp en rad "bevis" för denna tes, känner väl varje läsare sig benägen att svara med en upprikning av nederlag och förtryck som i stället lett till undergång, självuppgivelse eller försoffning. Denna invändning söker Toynbee parera genom förklaringen att många dukar under för svårigheterna, medan andra stimuleras; de som går under är blott bevis på naturens slösaktighet. Alltså: de exempel som talar mot Toynbees tes har inte med saken att göra, blott de exempel som talar för den får godtas.

Det bör också påpekas att Toynbees exempel på skilda tendensers betydelse endast i begränsad utsträckning avser kulturer. Han åberopar ständigt enskilda människors, samhällsklassers och folks öden. Bevisningen är alltså inte av logiskt ohållbar; den gäller inte den tes som påstås vara bevisad.

Då Toynbee behandlar kulturernas växt anlägger han i stort sett andra synpunkter än då det är fråga om deras uppkomst. Växten består icke, förklarar han, i yttre framgång, vare sig genom erövringar eller tekniska landvinningar; dylika är tvärtom ofta farliga för den "verkliga" växten. Denna består nämligen i ett slags inre fulländning; under ledning av skapande minoritet, som den stora massan följer och söker efterlikna, övervinnes inre svårigheter, främst tendenser till enstaka splittring. Därefter skymtar även här, ty Toynbee uttalar att man vid bedömandet av en individs eller en grupps "svar på utmaningar" bör tala om "växt", därest det är fråga om självutveckling, icke om yttre framgång. I det följande finner man att ordet "växt" stundom begagnas i denna speciella mening, stundom i den mera ordinära meningen av allmänt materiellt och ideellt framsteg — en oklarhet som i hög grad underlättar resonemanget.

Endast på ett par punkter skall jag gå in på detta problem hos Toynbee. Frågan om förhållandet mellan samhälle och individ brukar enligt Toynbee besvaras på två skilda sätt. Ett svar går ut på "att individen är en realitet som kan existera och förstås i och för sig och att samhället blott är en massa fristående individer". Det andra svaret innebär att samhället är realiteten; att ett samhälle är ett fulländat och förstående helt, medan individen endast är en del av denna enhet som inte kan existera eller förstås i någon annan egenskap eller miljö. Det finns utan tvivel sociologer som besvarat frågan med dylika absurditeter — de vanliga svaren bland vetenskapsmän är emellertid halt andra. Den falska bild av sociologins uttryckssätt som Toynbee ger bereder honom emellertid tillfälle att upptråda som en nydanare då han besvarar frågan med en av de hundra rimliga definitioner som i realiteten är brukliga.

Till problemet om individ och samhälle anknyter Toynbee sin framställning av kulturernas blomstring: här säges de enskilda och minoritetsgrupperna spela en stor roll, medan de icke beaktas i teorin om kulturernas ursprung. Särskilt framhäves en synpunkt. De skapande individerna är enligt Toynbee ett slags mystiker, och för mystikerna är det kännetecknande att de går "från handling till extas och sedan från extas till handling på ett nytt och högre plan". Från denna tanke kommer Toynbee fram till temat "withdrawal and return" (försvinnande och återkomst). I religioner och myter, bland människor, djur och växter finner han exempel på betydelsen av detta tema; Moses försvann till Sinai och kom tillbaka med de tio budorden, jordens grönska följer varje år samma schema, den kristna religionen talar om uppst*ndelsen och Gudsrikets tills*nelse. Steget är — för Toyn*ee — icke långt från dessa reflexioner till tanken att "försvinnande och återkomst" innebär en huvudlinje i det historiska skeendet. Åt denna fråga ägnas en stor del av avsnittet om kulturernas växt (i huvudarbetet omkring 130 sidor).

Denna framställning bör till de för läsaren mest prövande lärdomsproven i Toynbees arbete. För att klargöra vikten av temat beskriver Toynbee bland annat hur ett trettital historiska personer "försvunnit och återvänt". Caesar reste till Gallien som en skicklig politiker och kom tillbaka som en stor statsman; Lenin deltog tidigt i den ryska revolutionsrörelsen, men vann sedan prestige under sin långa utlandsvistelse och kom tillbaka som ledare; Hindenburg var först general och sedan president — genom hans val 1925 "hävdade sig temat försvinnande och återkomst i elfte timmen". Liknande redogörelser ges för vissa grupper och folk. Minoriteter har dragit sig tillbaka och återkommit som segrare, t. ex. då grekerna i Konstantinopel efter den ottomanska erövringen blev köpmän, men sedan kom åter som betrodda ämbetsmän, eller då de frikyrkliga i England övergick till affärer efter 1660 års restauration och återkom "allenmäktiga ett och ett halvt århundrade senare som upphovsmän till den industriella revolutionen". "Minoriteten försvinnande liknar den gäendes handling då han lyfter ena benet medan han behåller det andra på marken för att göra det möjligt att flytta det lyfta benet framåt. Tiden av isolering svarar mot den tid som det framåttrickta benet är i luften, och återkomsten svarar mot det ögonblick då detta ben återvänder till marken" osv., osv.

Det sistnämnda temat behandlas över huvud av Toynbee på ett sätt som, tycker man, borde göra varje kritik överflödig. De principiella anmärkningar som gjorts mot hela Toynbees metod är även här giltiga. Det är tillfälligt kommer att hela framställningen ter sig absurd icke blott i och för sig, utan i förhållande till det behandlade ämnet.

Toynbees förklaring av kulturernas undergång och hans optimism om vår egen kultur skall behandlas i en tredje och sista artikel.

Herbert Tingsten

(Första artikeln om Toynbees historiefilosofi var införd söndagen 16 januari.)

Upplands köpmannaförbund firar sitt 90-årsjubileum i Uppsala söndagen den 20 mars. Jubileumsfirandet inleds med högtidssammanträde, och på kvällen blir det bankett på Gustafa nation. Högtidsdatet hålls av direktör Gustaf Borgström i Sveriges köpmannaförbund. (DN, Uppsala.)

SVERIGE ELLER VEST?

En norsk militär expert, kapten EINAR KIIL, klargör här vilka motiv som är bestämmande när en stark opinion i Norge — även inom fackmannakretsar — inte nöjer sig med ett isolerat skandinaviskt försvarsförbund, utan kräver organiserad västsamverkan.

I PROBLEMSTILLINGEN omkring norsk deltakelse i forsvarssamarbeidet i Norden står valget i dag forelopig mellom en n*ytral skandinavisk blokk eller norsk tilslutning vestover*, Sveriges sterke økonomiske og militære stilling i Norden fører en skandinavisk blokk inn under *svensk* ledelse.

Populært uttrykt gjelder valget derfor for Norge: N*ytralitet med Sverige eller alliert med Vest*.

Valget bestemmes først og fremst av *kravet om sikkerhet*. Det vil ta mange år før vi alene makter å bygge et grunnlag for en vepnet nøytralitet som blir respektert i kraft av vår styrke. Det brutale tyske overfall i 1940 dreptе troen på alle andre former for nøytralitet.

Fra en norsk synsvinkel er det derfor en absolutt forutsetning at skandinavisk nøytralitet blir en utpreget vepnet nøytralitet. Dette fører med seg at gjenreisningen av Danmarks og Norges forsvar føres fram til full utnyttelse av de to lands vernekraft i moderne oppsetninger. En slik gjenreisning krever militært materiell og kapital.

Kan Sverige levere det materiell som trenges?

Den svenske forsvarsindustri er stort sett basert på landets eget behov.

Skandinavias behov er mer enn dobbelt så stort. I tillegg hertil kommer de veldige bestillinger som gjenreisningen i de to andre land krever. Til en viss grad kan dette behov tilfredsstilles ved kjøp utenfor den skandinaviske blokk, på samme måte som nå. Men det har vært vanskelig å få materiell, og vanskeligere vil det bli om den internasjonale situasjon forverres.

Kan Skandinavia finansiere en slik vepnet nøytralitet?

Vårt lands økonomiske stilling er preget av den alminnelige gjenreisning. Vi har ennå ikke på langt nær nådd nivået i 1939 selv om vi er på god veg. Hva venter Sverige at vi skal greie utover dette? Og hva kan Danmark greie?

Vi står vel overfor det kalde faktum at selv om vi slutter oss sammen i en blokk, er Skandinavia også samlet en smålstat.

En sammenslutning er ikke sterkere enn den svakeste deltaker, sammenslutningen blir enda svakere om denne deltaker desuten er den mest utsatte.

I en skandinavisk blokk finnes det to slike svake og utsatte deltakere (Danmark-Jylland og Norge-Finnmark).

Fra svensk hold er Norge med rette karakterisert som et militært tomrom. Et slikt tomrom kan bli en direkte fare for freden i Skandinavia. Tomrommet må fylles snarest. Til det trengs det en stormakts ressurser.

Vårt behov av forsyninger er selvfølgelig ikke begrenset til den militære sektor. På alle områder vil avhengig av eksport og import utenfor en skandinavisk blokk.

Under krigen fikk vi del i alle de erfaringer som til slutt førte de allierte fram til seier i Europa. Til en viss grad bidro vi også til den utvikling som fant sted.

Deltakelse i en nøytral skandinavisk blokk vil bevirke oss mulighetene til å følge med, og i henvise vårt forsvar til impulser fra Sverige som sto utenfor, siste krig. Dette gjelder ikke bare Hæren men kanskje i enda høyere grad Flyvåpnet og Sjøforsvaret. Samtidig vil mange verdifulle personlige forbindelser gå tapt.

Det samme gjør seg gjeldende innenfor militær forskning. Norske forskere gjorde en stor innsats for de allierte under krigen. Av sikkerhetshensyn holdes de i dag utenfor den rike utvikling som finner sted. En norsk tilslutning til en nøytral skandinavisk blokk vil isolere våre forskere i forsvarets tjeneste, og de muligheter de vil få, kan best karakteriseres som smuler fra den rikes bord. En isolering kan i den mest bokstavelige forstand bli katastrofal.

Den bitreste erfaring vi og mange andre nøytrale stater gjorde i den siste krigen var ved den, at da krigen kom, fikk vi liten eller ingen hjelp utenfra. Den hjelp vi fikk ble bare av symbolsk og politisk verdi. En hjelp av militær verdi for oss må omfatte så sterke styrker at et forsvar gjennom lengre tid blir mulig. Hjelpen må derfor bestå av moderne landsjø- og luftstridskrefter. Om hjelpen skal bli effektiv må den kunne settes inn med full virkning i løpet av meget kort tid.

En slik effektiv, militær hjelp utenfra kan ikke improviseres.

Norges strategiske stilling mot Atlanterhavet og Ishavet mellom Øst og Vest gjør det nødvendig å regne med at vi blir trukket inn i en ny konflikt.

Om vi velger Sverige, kan svenskene gi den hjelp vi trenger? Eller er denne hjelp avhengig av den hjelp utenfra Sverige i dag regner med til tross for sin nøytralitetspolitikk? Kan danskene hjelpe oss? Kan vi hjelpe dem? Vil Vest hjelpe Skandinavia? Hvorfor skulle de det?

Spørsmålene besvarer seg nesten selv. Med de flystridskrefter som en kan regne med innen en skandinavisk nøytral blokk i mange år framover, er en omgruppering eller innsetning av strategiske reserver *ikke* gjennomførbar uten en sterk støtte av fly ved hjelp utenfra. Denne hjelp svekkes også sterkt ved en invasjon.

Ved en tilslutning vestover kan hjelpen derimot forberedes. Ved at flere strategiske alternativer gjennomarbeides i fredstid kan en avstemning mellom styrken av en alliert stormakts strategiske reserve for Norge og våre forsvarsplaner til enhver tid finne sted.

Våre forsvarsplaner må variere med styrken av den hjelp vi til enhver tid kan få utenfra. Slik planlegging krever felles forberedelser i fredstid.

Om vi slutter oss til Vest, kan hjelp utenfra ytes før krig er brutt ut, og derved kanskje hindre et krigsutbrudd.

Alt dette taler mot å velge Sverige. De fordeler som tross alt finnes for et slikt valg fortoner seg prinsippbetonede og chanseartede.

Ved at Norge velger en nøytral skandinavisk blokk bevarer vi vår hevdvunnne nøytralitet, og derved grunnlaget for en fortsettelse i internasjonalt fredsarbeid. I den åndelige stemningen verden i dag lever i er slikt arbeid nok prisverdig, men dessverre nesten uten resultat.

Selvfølgelig finnes det en mulighet for at en skandinavisk nøytral blokk holder seg utenfor en kommende konflikt. Vi ønsker og håper og ber for det, men vi *nordmenn tror det ikke*.

Problemstillingen får i tillegg til de kaldt beregnende vurderinger et følelsesbestemt, ideologisk drag.

Kuppet i Tsjekkoslovakia vekket på mange måter vårt folk og gjort den samfølelse krigen skapte med de vesteuropeiske demokrater.

En kommende krig vil få et ideologisk preg som tvinger oss til å ta standpunkt.

De følelser som bestemmer vår reaksjon på mørke hendinger ute i verden er dypt rotfestet i norsk åndsliv og samfunnsliv, i vår form for demokrati.

Om Sverige og Norge skiller lag i nordisk forsvarssamarbeid, betyr det ikke at vi går hver vår vei.

Skandinavia står ikke i et veikryss. Våre veier vil i all tid være parallelle og føre til samme mål.

Et fritt Skandinavia.

Einar Kiil

Examen.

Med lic.-examen avlades på måndagen vid Uppsala universitet av Harry Tero, sth, och Brita Laurell-Silverstolpe, gb, samt med. kandexamen av Harry Tero, sth, Karin Bergtson och Inger Borgefors, vg, Margareta Grundmark an, Orvar Arvedson, Bertil Fors och Rolf Tecklenkt, vd, Ingrid Ernest, Bengt Rosengren och Maud Ahrén, gb. (TT, Uppsala.)

Folkpartiet i Uppsala län har hållit förtroendenämnde, varvid aktuella frågor inför det kommande kommunalvalet har diskuterats. Anföranden hölls av valkretsförbundets ordförande, riksdagsman Ruben Nilson, och ombudsman C.-G. Bergmark, varpå följde en livlig debatt. (DN, Uppsala.)

Vid dragning i Drottningens centralkonsistits lotteri utföll de tio högsta vinsterna på lottnummer 126703, 163003, 92461, 67038, 90397, 127218, 170211, 167677, 49487 och 168418. Den officiella dragningslistan kommer omkring 28 januari.

Damstrumpa
Helylle
faconstickad, mjukt garn, behaglig att använda
nr 9 10
Roys
varma strumpor

AKTUELLT nu på nyåret:
Registrering av handlingar
Nu är rätta tiden att lägga om förnyares registrering. Tidsadier visa att mappskåp och hängmappar är det avgjort smabaste hjälpmedlet för registrering av handlingar. I Åtvidabergs hängmappsregister är det lätt att hitta, lätt att flytta om och lätt att sätta in nya mappar tack vare att rubrikhållarna sitta i nk linje (med lösa rubrikremsor).

Byggbara och ändbara mappskåp

För arkivering av icke-aktuella handlingar rekommenderas Åtvidabergs arkivskåp i mattt mörkgrön färg.

ÅTVIDABERGS SYSTEM
Rådgör med vårt närmaste kontor:
Stockholm, Åtvidabergshuset Kungsträdgårdsg. 20, Tel. 23 75 80
Försäljningschefer över hela landet.

En bud-get är bättre än en blindbock

Irra inte kring som en blindbock — låt en enkel budget hjälpa Dig att få pengarna att räcka till!

FOLKBOKFÖRLESNAS SPARKAMPANJ

Högsta poäng
i Dagens Nyheters kritikerområstning om den bästa skönlitterära boken 1948.

HARRY MARTINSON
Vägen till Klockrike
Den tjusande och originella luffarromanen som även blivit en av höstens största publikframgångar

25:e tusendet 12:25, inb. 16:25.
BONNIERS

FRITZES *Kungl Hovbokhandel*
Kalender över Ointroducerad Adels Förening 1949
utgiven av **Johan Kleberg**
15:—
Fredsgatan 2
Tel. 23 89 00 Stockholm

inventerings-
PUBs REALISATION
Sista dagen
I dag är sista chansen att göra fina fynd bland hattar, kappor, dräkter, sportjackor för herrar och damer, klänningar, kjolar, blusar, herrekipering, mattor, tyger, möbler m. m. på Pubs inventeringsrealisation. Är det någonting, som Ni behöver köpa åt Er själv eller familjen bör Ni inte försumma att göra en rond bland de c:a 40 avdelningar som realiserar — men passa på i tid!
PAUL U. BERGSTRÖMS A.-B.

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.